

جمعیت و شهرنشینی

ترجمه: محمود سلطانی

گارشاس حفاثت محیط زیست - امپهان

امروزه یکی از نشانه‌های پیشرفت کشورهای جهان، رشد و توسعه شهرهای آن‌هاست. این امر در کشورهای پیشرفته صنعتی مسافتی بس پیچیده و در کشورهای در حال توسعه شهرهای بزرگی را به وجود آورده که به وسیله گمرندهای فقر بدمنظرهای احاطه شده‌اند. حتی در آمریکا لاتین هم که قارهای نسبتاً خالی از سکنه می‌باشد شهرهایی به وجود آمده‌اند که بیش از دویا سه میلیون نفر جمعیت دارند.

برای مثال میانگین میزان افزایش جمعیت در ونزوئلا $3/4$ درصد است. این میزان در مورد طبقات غنی و متوسط بین $1/5$ تا 2 درصد و در مورد طبقات اجتماعی فقیر $4/5$ تا 5 درصد می‌باشد. بنابراین تعداد جمعیت محله‌های فقیرنشین این‌گونه شهرها به طور طبیعی هر 14 سال دو برابر خواهد شد. اما در مثل و به علت مهاجرت مردم از نواحی روستایی به شهرها این تعداد به مراتب افزایش بیشتری خواهد یافت.

در تعدادی از شهرهای آسیای شرقی شرایط موجود در زمینه کیفیت زندگی و شرایط زیستی گروههایی از مردم در حال تغییر و دگرگونی است. پیش‌بینی می‌شود جمعیت شهر کلکته طی 20 سال دو برابر شود. باید در نظر داشت که تا پایان قرن حاضر، جمعیت دوبرابر شده، در زمان کوتاه‌تری - مجدداً - دو برابر خواهد شد.

در توضیح این مطلب باید گفت جمعیت نواحی شهری به علت رشد طبیعی سرها" در حال افزایش است. این افزایش از پائین‌تر بودن میزان مرگ و میر نسبت به میزان ولادت ناشی می‌شود. در بعضی موارد، میزان مرگ و میر در بیشتر نقاط عملاً تا 5 درصد کاهش یافته است. این امر موجب تراکم جمعیت در نواحی شهری می‌شود به طوری که این تعداد از 68 میلیون نفر در سال 1920 به 320 میلیون نفر در سال 1960 و بیش از 693 میلیون نفر در سال 1980 رسید. طی این مدت جمعیت نواحی روستایی نیز صدها میلیون نفر افزایش یافت. بدیهی است با ادامه چنین وضعی حومه‌های شهری نیز قادر نخواهند بود جمعیت اضافی را بپذیرند. هجوم به سوی شهرها موجب گردید جمعیت مراکز شهری بیشتر از میزان رشد طبیعی خود متراکم و انبوه شود.

به طور کلی مشکلات کشورهای در حال توسعه در مقایسه با کشورهای پیشرفته صنعتی ناشی از وجود چهار عامل مهم می‌باشد:

۱- رشد طبیعی جمعیت.

۲- وجود شرایط زیستی نامناسب در روستاها.

۳- سنتی بودن شیوه‌های کشاورزی.

۴- وجود بی‌عدالتی - و نابرابری - در روستاها.

در عین حال، شهرهای بزرگ در کشورهای در حال توسعه بدون برنامه‌ای منظم به سوی مدرنیزه شدن توسعه یافتند. این شهرها، شهرهای صادراتی (Export Cities) بودند. یعنی مراکزی بودند که مواد اولیه یا فرآورده‌های صنعتی را به بازارهای جهان می‌فرستادند. رشد مداوم چنین شهرهایی مانند شهرهای اروپا و آمریکا شمالی به پیروی از شرایط محلی نبوده است.

وجود شرایط زیستی نامناسب، کشاورزی قدیمی و بی‌عدالتی در روستاها موجب شد مردم در شهرها ازدحام نمایند. این امر زمانی اتفاق افتاد که فعالیت‌های کشاورزی در کشورهای پیشرفته صنعتی به سرعت در حال توسعه و گسترش بود. در کشورهای در حال توسعه تولیدات مواد غذایی تا اواخر سال 1966 به دشواری با رشد جمعیت هماهنگی داشته است. رشدی نسبتاً کم در بخش کشاورزی گوبای این واقعت است که نیروی کار " جوان " و " کافی " در این زمینه وجود ندارد.

برای مثال در آمریکا لاتین جمعیت فعال بین سالهای 1925 - یعنی طی 35 سال - به میزان $32/5$ میلیون نفر افزایش یافت در حالی که فرصت اشتغال برای 12 میلیون نفر وجود داشت. در نتیجه باقیمانده این عده را شهرها جذب کردند.

چهارمین عامل یعنی وجود بی‌عدالتی در روستاها به یکی از پیچیده‌ترین مسائل اجتماعی و اقتصادی مصر حاضر یعنی رکود در کشورهای در حال توسعه - از سوئی - و پیشرفت کشورهای توسعه یافته به علت پائین آوردن میزان بیکاری در سطح شهرها - از سوی دیگر - مربوط می‌شود.

صنعتی شدن و بخصوص تنوع طلبی مردم در کشورهای در حال توسعه موجب هجوم آنان به شهرها و افزایش شدید جمعیت شهری گردید. به همین دلیل تعداد جمعیت شهرنشین هریک از این کشورها به عنوان درصدی از کل جمعیت بسیار فراتر از تعداد افرادی است که در بخش صنعت اشتغال دارند. در حالی که در کشورهای اروپای غربی عکس این موضوع صادق است.

توسعه بیش از حد شهرها در کشورهای در حال توسعه و پیشرفته اثری پکسان دارد لیکن کشورهای در حال توسعه جهان برای کنترل و تخفیف آن امکانات و ابزار به مراتب کمتری در اختیار دارند. از این رو پیش‌بینی آینده کشورهای در حال توسعه پیچیده‌تر و مشکل‌تر

نواحی در حال توسعه جهان
جدول جمعیت مراکز شهری بزرگ طی نیم قرن اخیر
(میلیون نفر)

۲۸۱/۱	۲۱۸/۶	۱۶۷	۱۲۲/۲	۹۰/۲	آسیای غربی - فارسی
۶۹/۵	۵۲/۷	۳۷/۵	۲۲/۶	۱۳/۸	تایر کشورهای آسیای غربی
۱۶۲/۲	۱۰۶/۳	۶۶/۸	۴۲/۹	۲۲/۲	آسیای جنوب غربی
۳۴۲/۹	۲۴۴/۸	۱۶۸/۹	۱۱۳/۵	۲۶/۶	آسیای جنوب مرکزی
۶۲	۴۳/۹	۲۰	۲۰	۱۳/۵	آسیای جنوب غربی
۸۲/۹	۵۸/۸	۳۹/۵	۲۵/۸	۱۶/۹	آفریقای شمالی
۱۰۵/۶	۶۲/۳	۳۷/۲	۲۲/۶	۱۳/۹	آفریقای استوایی
۲۸/۷	۲۰/۲	۱۳/۱	۸/۶	۵/۷	آفریقای جنوبی
۹۰	۵۹/۶	۳۸	۲۴/۲	۱۴/۳	آمریکای مرکزی - فارسی
۲۲/۸	۱۵/۸	۱۰/۲	۷/۹	۴/۸	حوضه کارائیب
۱۸۶/۲	۱۲۷/۵	۸۲/۲	۵۲/۳	۳۲/۲	آمریکای جنوبی - استوایی
۰/۸	۰/۲	۰/۳	۰/۲	۰/۱	جزایر اقیانوسیه

ارقام به صورت پیش‌بینی است.

هم‌اکنون صدها میلیون کودک در شرایط و محلهای نامناسب به سر می‌برند که نه تنها رشد جسمی و پیشرفت مادی بلکه بهداشت روانی آنان به وسیله خطر آوارگی، فحشا، جهل، اختلافات خانوادگی و نظایر آن تهدید می‌شود.

آشفته‌ترین وضعیت را خانواده‌هایی دارند که حتی از داشتن ابتدائی‌ترین و ساده‌ترین امکانات و ملزومات زندگی محروم‌اند. اینان خانواده‌هایی هستند که در بدبختی کامل و فقر مطلق به سر می‌برند. پدر بیگار است و مادر در کنار زباله‌ها از فرزندان نگهداری می‌کند. ضعف و ناتوانی سراسر وجود آنان را فرا گرفته است. نه غذای کافی و مناسب دارند و نه لباس.

هم‌اکنون صدها میلیون کودک در شرایط و محلهای نامناسب به سر می‌برند که نه تنها رشد جسمی و پیشرفت مادی بلکه بهداشت روانی آنان تهدید می‌شود.

زاد و ولد بسیار نه تنها بنیه جسمی‌شان را می‌کاهد بلکه زمینه سقوط آنان را در تبکاری، هرزگی و زندگی نکبت‌بار فراهم می‌سازد.

منبع

The Population Explosion, Arthur Mc Cormack, Harper Colophon Books, New York (1973).

ست زیرا افزایش تعداد جمعیت تنها یکی از عوامل به شمار می‌آید. عوامل دیگر از جمله عوامل اجتماعی، سیاسی و فرهنگی یافتن راه‌حلهای را برای جمعیت انبوه پیچیده‌تر می‌سازد.

پیش‌بینی آینده کشورهای در حال توسعه پیچیده‌تر و مشکل‌تر است زیرا افزایش تعداد جمعیت، تنها یکی از عوامل به شمار می‌آید.

سازمان ملل متحد حاصل مطالعاتی را در ارتباط با توسعه آینده جوامع شهری و روستائی منتشر کرده که در بردارنده پژوهشهای مفیدی در زمینه پدیده شهری (Urban Phenomenon) و همچنین طرحهایی برای آینده می‌باشد.

بر اساس آمار موجود جمعیت شهرنشین کشورهای در حال توسعه جهان در سالهای ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ به ترتیب ۳۱۰/۷ و ۴۶۴/۳ میلیون نفر بوده که در سال ۱۹۸۰ این تعداد به ۶۹۳/۴ و تا پایان قرن به ۱۳۳۷/۱ میلیون نفر خواهد رسید (جدول ارائه شده). در این مورد باربارا وارد (Barbara Ward) این‌طور نظریه داده بود:

"... سهم کشورهای در حال توسعه از جمعیت شهرنشین جهان ۸۱۴ میلیون نفر می‌باشد که از این تعداد ۴۵۱ میلیون نفر در شهرهای بزرگ سکونت دارند. این بدان معنی است که کشورهای در حال توسعه جهان طی سالهای آینده باید در مراکز شهری خود جمعیتی به مراتب بیشتر از آنچه امروزه در مراکز شهری کشورهای پیشرفته جهان زندگی می‌کنند داشته باشند. بدیهی است نیاز به مسکن، انرژی، آموزش، حمل و نقل و کلیه امکاناتی که طی چندین قرن در شهرهای جهان به وجود آمده به همان صورت طی ۲۰ سال آینده دوبرابر خواهد شد. بنابراین ضرورت اعمال سیاستهای مثبت برای کنترل جمعیت به خوبی آشکار است..."

وی اضافه کرده بود: "مطالعه شرایط شهرنشین در کشورهای در حال توسعه جهان در بر دارنده سیمائی از محلات کثیف است. میلیونها نفر در این کشورها با شرایطی غیر انسانی در شهرها به سر می‌برند. من بیشتر محلات فقیرنشین شهرهای بزرگ آمریکای جنوبی را دیده‌ام. راه اصلی یکی از محلات فقیرنشین شهر ریودوژانیرو جاده‌ای بسیار باریک بود و این محله خانه‌های بسیار محقری داشت که گاه در یک اتاق یک خانواده با هشت فرزند سکونت داشتند. به یاد می‌آورم از پیر مردی پرسیدم که دوست دارد چه چیزی داشته باشد و او گفت: یک شیر آب دیگر! شیر آبی که در آن محله وجود داشت می‌باید آب مورد نیاز یک صد خانوار را تأمین می‌کرد در حالی که در فاصله دو مایلی این محله هتل مجلل و باشکوهی قرار داشت که شعبه‌ای از هتل مشهور کوپاکابانا (Copacabana) بود. از چمن‌های این هتل به خوبی محافظت می‌شد و آب فراوانی به آن اختصاصی داده شده بود..."